
Titulus X.

 DE ORATIONE DOMINICA ET ALIIS USQUE AD FACTAM
 COMMUNIONEM.

 DE ORATIONE DOMINICA USQUE AD AGNUS DEI.

Rub. 8. *In Missa solemnī Diaconus stans retro post Celebrantem, cum in Oratione Dominica dicitur, Et dimitte nobis debita nostra, facta ibidem genuflexione vadit ad dextram Celebrantis, et Subdiaconus circa finem Orationis Dominicæ, facta itidem genuflexione revertitur ad Altare, et stans in cornu Epistolæ porrigit Patenam Diacono, qui eam discooperit, et purificatorio abstergens dat Celebranti, illius manum osculando, et quando opus est discooperit et cooperit Calicem, et cum Celebrante adorat. Subdiaconus reddita Patena, et deposito velo, quod ab humeris ejus pendebat, genuflectit, et descendit retro post Celebrantem, et cum dicitur Pax Domini, iterum genuflectens accedit ad sinistram Celebrantis, et simul dicunt Agnus Dei etc. (vid. num. seq.).*

327. *Celebrans cantat Per omnia sæcula, Oremus, Præceptis salutaribus moniti, etc. Pater noster, Per omnia, et Pax Domini. Post orationem dominicam responso Amen, dextra accipit patenam a diacono abstersam; dum calix est discooperiendus vel cooperiendus, extremitates utriusque manus super pedem calicis ponere potest; reliqua agit ut in missa privata. Notet autem celebrans, ut expectet finem responsi ad Pater noster et Pax Domini, ita ut non*

incipiat orationes *Libera* et *Hæc commixtio*, priusquam responsum fuerit.

Diaconus, cum celebrans incipit *Pater noster*, facta genuflexione, vadit retro post celebrantem, nisi jam eo descenderit, ut numero præcedente dictum est, et dum in oratione dominica dicitur *Et dimitte nobis*, facta genuflexione accedit ad dextram celebrantis, ubi non genuflectit.

Subdiaconus, si patenam teneat, circa finem orationis dominicæ, seu (1) dum dicitur *Et dimitte nobis*, genuflectit eodem tempore quo diaconus genuflectit, et cum eodem ascendit ad altare in cornu Epistolæ, ubi stans a dextris diaconi, ei sine osculis porrigit patenam nondum detectam.

Diaconus patenam discooperit removendo velum, quo cooperitur, eamque dextra sua de manu subdiaconi accipit; deinde sinistra patenam et dextra purificatorium accipiens, patenam exterius et interius purificatorio abstergit, ut ab omni pulvere et humiditate mundetur. Reposito purificatorio juxta corporale, super illud collocat patenam erectam, sic ut pars concava medium altaris respiciat, eamque cum purificatorio utraque manu circa inferiorem partem hinc inde paratam tenet, antequam celebrans in fine orationis dominicæ respondeat *Amen*. Dum celebrans patenam accepturus est, eandem in circumferentia superiori osculatur, et deinde dorsum dextræ celebrantis. Si subdiaconus patenam non teneat, equidem diaconus eodem tempore ascendit ad dextram celebrantis, et patenam tollit de loco, in quo jacet, eamque abstergit, et tradit celebranti, ut dictum est. Diaconus deinde junctis manibus stat ad dextram celebrantis, cum eodem se signat ad *Da propitius pacem*; s. Hostia super patenam posita calicem discooperit, et palla deposita, flectit unico genu cum celebrante. Infra fractionem s. Hostiæ non tenet pedem calicis, sed stat junctis manibus; particula s. Hostiæ in calicem missa, calicem palla cooperit, et genuflectit cum celebrante.

(1) Cærem. Ep. lib. 2, c. 8, n. 73.

Subdiaconus patena diacono reddita, et ibidem in cornu epistolæ velo humerali deposito per cæremoniarium aliumve ministrum, qui illud plicat et ad credentiam defert, unico genu in cornu epistolæ flectit, et deinde descendit per gradus anteriores altaris in planum retro post celebrantem, ibi denuo non genuflectit, et stat junctis manibus usque ad *Pax Domini*, interea tamen genuflectens cum celebrante ante fractionem s. Hostiæ. Dum celebrans cantat *Pax Domini*, flectit unico genu, et ascendit ad sinistram celebrantis, ubi non genuflectit nisi cum celebrante post particulam s. Hostiæ in calicem immissam.

Subdiaconus, si patenam non teneat, inhærendo rubricarum sensui, manet retro post celebrantem usque ad *Pax Domini*, et tunc tantum ad sinistram celebrantis ascendit, ut dictum est

---

AGNUS DEI, PAX, USQUE AD DOMINE NON SUM DIGNUS.

Rub. *Et simul dicunt Agnus Dei : deinde facta ibidem Sacramento genuflexione, redit post Celebrantem, Diaconus vero a dextris genuflexus expectat pacem : et cum Celebrans osculatur Altare, ipse se erigens simul osculatur illud extra Corporale, et a Celebrante, dicente Pax tecum, complexus accipit pacem, sinistris genis sibi invicem appropinquantibus, et ei respondet, Et cum spiritu tuo. Postea iterum Sacramento in Altari adorato, vertit se ad Subdiaconum retro post Celebrantem, et similiter dat ei pacem. Subdiaconus accepta pace a Diacono, et facta Altari genuflexione, comitatus ab Acolytha vadit ad Chorum, et dat pacem primo cujusque ordinis, dignioribus prius, deinde minus dignis, et reversus ad Altare, facta genuflexione dat pacem Acolytha, qui ipsum comitaverat, qui et aliis Acolythis circa altare dat pacem : deinde Subdiaconus vadit ad dextram Celebrantis, et quando opus est, discooperit Calicem, accipit ampullam vini, et infundit quando Celebrans vult purificare. Dia-*

conus post datam pacem Subdiacono vadit ad librum : et dum Celebrans se communicat, stant ipse et Subdiaconus profunde inclinati versus Altare.

9. *In Missa Pontificali, Assistens accipit, et defert pacem, ut in Cæremoniali habetur.*

---

328. *Celebrans* dicit *Agnus Dei* ut in missa privata, sed voce submissa, sic tamen ut a diacono et subdiacono audiatur.

Diaconus et subdiaconus post immissionem sacræ particulæ in calicem cum celebrante a genuflexione erecti, capite inclinato et manibus ante pectus junctis, simul cum celebrante voce submissa dicunt *Agnus Dei*, pariterque sinistra infra pectus posita, dextra ter pectus percutiunt (1) primo et secundo ad *Miserere nobis*, et tertio ad *Dona nobis pacem*.

Subdiaconus dicto *Dona nobis pacem*, manus jungit, caput erigit, et genuflectit : deinde *redit post celebrantem*, id est in planum retro post celebrantem, redire enim significat ire ad eundem locum, unde ventum fuerat. In plano iterum non genuflectit.

Diaconus, dicto *Dona nobis pacem*, manibus junctis flectit a dextris celebrantis utroque genu, quia fit cum mora, et manet genuflexus, donec celebrans, recitata prima oratione *Domine Jesu Christe*, se inclinat ad osculandum altare.

Celebrans recitata prima oratione *Domine Jesu Christe*, ut in missa privata, depositis et extensis manibus super corporale, osculatur altare in medio, et sine genuflexione per suam dextram conversus ad diaconum, dat ei pacem dicens *Pax tecum*, sed caput nec ante nec post dationem pacis diacono inclinans, et cavens ne pollicibus et indicibus humeros diaconi tangat; data pace, sine genuflexione ad altare reversus, corpore mediocriter inclinato, prosequitur orationes ut in missa privata.

Diaconus, celebrante se inclinante ad osculandum altare,

(1) S. R. C. 30 Dec. 1881, n. 5830, 4.

se erigit a genuflexione, et erectus, manibus ante pectus junctis non autem super altare positus, simul cum celebrante osculatur altare extra corporale in cornu epistolæ: tum ad celebrantem conversus accipit ab eo pacem, ut quæst. seq. dicetur, celebranti respondens. *Et cum spiritu tuo*; deinde reversus ad altare, flectit unico genu, erectus se vertit per suam sinistram, et descendit ante ultimum gradum altaris ad subdiaconum retro post celebrantem; ibi non genuflectit, sed stans versus subdiaconum, habens latus dextrum ad altare, dat pacem subdiacono, dicens *Pax tecum*; data pace se vertit ad altare, et super infimum gradum altaris flectit unico genu simul cum subdiacono, sic ut juxta se invicem flectentes, medium altaris coram se habeant. Post genuflexionem diaconus ascendit ad librum, seu ad sinistram celebrantis, ibique sine nova genuflexione stat usque ad finem orationum ante communionem.

Subdiaconus, diacono descendente ad pacem dandam, aliquantulum discedit sine genuflexione ad cornu evangelii; ita ut ipse et diaconus, dum adest, stent coram medio altaris; tum faciem ad diaconum convertit, sic ut latus sinistram ad altare conversum habeat, et a diacono pacem accipit, ut infra dicetur; pace accepta, respondet *Et cum spiritu tuo*; deinde cum diacono flectit unico genu super infimum gradum altaris, ita ut simul flectentes medium altaris coram se habeant. Facta genuflexione, si non habeatur chorus, neque pax ulterius danda sit, ascendit ad dextram celebrantis, ubi stat junctis manibus, et non genuflectit, nisi quando celebrans genuflectit ad *Domine non sum dignus*. Si adsit cæremoniarius, tunc subdiaconus, cum pacem a diacono acceperit, dat illi pacem, et hic eam tribuit acolythis. Absente cæremoniaro, ministrantibus autem ecclesiasticis seu acolythis, primus ex iis accedit ad altare, subdiaconus similiter dat ei pacem, et hic eam reliquis acolythis communicat.

Subdiaconus autem, si habeatur chorus, facta genuflexione, cum pacem a diacono acceperit, manibus junctis et comitante acolytho a sinistris seu paulisper præcedente, sine salutatione

chori (1), directe accedit ad digniorem, eique dat pacem, et sic omnibus in choro pacem distribuit, scilicet primo cujusque ordinis, qui successive pacem dat alteri subsequenti; in medio genuflectit, dum transit de una ad alteram chori partem. Quoad ordinem distribuendæ pacis servanda est laudabilis locorum consuetudo (2). Pace in choro distributa, subdiaconus revertitur ad altare, genuflectit unico genu ante medium altaris super infimum gradum, et si acolythus comitatus fuerit, se vertit ad illum in cornu epistolæ, et ipsi similiter dat pacem; deinde ascendit ad dextram celebrantis, ut supra dictum est: si acolythus non fuerit comitatus, facta genuflexione statim ascendit ad celebrantem (3).

329. Quomodo clericis pax danda est?

R. Juxta rubricas *complexus accipit pacem, sinistris genis sibi invicem appropinquantibus*: adeoque dans et recipiens se invicem complecti, se sinistræ suæ genæ sibi invicem appropinquare debent. Ad quod convenienter faciendum hic modus assignari solet: 1° quicumque dat pacem, non inclinat caput recipienti ante datam pacem sed tantum postea (excepto celebrante, qui ut dictum est, neque post datam pacem caput inclinat, sua superioritate impeditus); accipiens autem ante et post datam pacem caput inclinare debet deferenti pacem, plus minusve pro qualitate personæ: 2° dans pacem super humeros recipientis ponit utramque manum extensam; recipiens autem alterum complectitur utraque manu infra brachia, seu sua brachia supponit brachiis dantis (4): 3° dantis et recipientis genæ sinistræ sibi invicem appropinquant: 4° postquam recipiens pacem caput danti inclinaverit, et deinde se invicem complexi sint, ac genæ sinistræ sibi invicem appropinquant, dans pacem dicit *Pax tecum*, et recipiens respondet *Et cum spiritu tuo*;

(1) Praxis Pontif. tom. 1, n. 202.

(2) Cærem. Ep. lib. 1, c. 24, n. 12.

(3) Vid. Praxis Pontif. tom. 1, n. 195 et seq. tom. 2, n. 179.

(4) S. R. C. 23 Maji 1846, n. 4904-5050, 9.

deinde a se invicem aliquantulum recedentes, sibi invicem caput paululum inclinant.

Si pax laicis detur, tunc si adsit princeps supremus aut magistratus major, iis danda est eodem modo ac clericis, et ordine, quo in cæremoniali Ep. præscribitur; aliis autem laicis, etiamsi sint magistratus minor, dominus loci, baro, aliive nobiles, numquam danda est per complexum neque cum patena, sed cum instrumento, ut num. 263 dictum est quod acolythus offert diacono osculandum post datam pacem subdiacono. Diaconus dicit *Pax tecum*, et acolythus respondet *Et cum spiritu tuo*. Tum acolythus comitatur subdiaconum deferentem pacem, et postquam pax in choro fuerit distributa, acolythus defert instrumentum osculandum (1).

DOMINE NON SUM DIGNUS, SUMPTIO ET ABLUTIONES.

Rub. *Si in Missa solemnè fiat Communio, omnia servantur ut supra, sed prius communicet Diaconum et Subdiaconum, deinde alios per ordinem: et Diaconus purificationem eis ministret. Interim a Choro cantatur Antiphona, quæ dicitur Communio.*

330. *Celebrans a Domine non sum dignus usque ad ablutiones inclusive omnia peragit ut in missa privata, præterquam quod, dum calix a subdiacono est discooperiendus, extremitates utriusque manus super pedem calicis ponere possit; et quod sumpta ultima purificatione, et ore suo exterso, purificatorium quidem super calicem extendat, sed eundem vel non vel leviter tantum extergat, relinquens eum subdiacono ulterius extergendum et vestiendum.*

(1) Vid. dec. 5 Jun. 1614, n. 348-495; Merati p. 2, tit. 10, n. 45, 46 et 47; Praxis Pontif. tom. 1, n. 200.

Diaconus et Subdiaconus, ille a sinistris et hic a dextris celebrantis stantes, genuflectunt simul cum celebrante ante *Domine non sum dignus* et post sumptionem s. Hostiæ discooperto calice. Infra *Domine non sum dignus* stant corpore mediocriter inclinato, non debent dicere *Domine non sum dignus*, neque dextra pectus ter percutere (1). Dum celebrans se signat cum s. Hostia et Calice, se non signant. Dicto *Domine non sum dignus*, vel se erigunt cum celebrante, et erecti manent, donec celebrans cubitos super altare ponit ad s. Hostiam sumendam, quando profunde se inclinant versus altare; celebrante autem post sumptionem se erigente, se quoque erigunt: vel post mediocrem corporis inclinationem infra *Domine non sum dignus*, immediate profunde se inclinant, donec post sumptionem celebrans se erigit. Dum celebrans se signat cum sacro Calice ante sumptionem, se quoque profunde inclinant, donec celebrans, sumpto sacro Sanguine, calicem ab ore removet, ad accipiendam ablutionem. Si Celebrans de medio altaris discedat ad digitos ablucendos, cum eodem debitam faciunt reverentiam.

Diaconus, ut jam dictum est, stat a sinistris celebrantis; si autem subdiaconus nondum sit reversus a pace danda, cum debitis genuflexionibus ad dextram celebrantis accedere potest, calicem discooperire, et reliqua facere, donec subdiaconus revertitur, quando iterum ad sinistram accedere debet (2).

Subdiaconus post sumptionem s. Hostiæ calicem discooperit, quando opus est Sumpto s. Sanguine, sinistra super pectus posita, et accepta ampulla vini, infundit vinum in calicem ad nutum celebrantis. non præmissa reverentia, tum quia subdiaconus immediate se erexit ab inclinatione sub sumptione calicis, tum quia celebrans faciem ad altare conversam habet. Dum celebrans primam ablutionem sumit, sinistra accipit ampullam aquæ; et si celebrans e medio

(1) S. R. C. 30 Dec. 1881, n. 5830, 4.

(2) Merati p. 2, tit. 10, n. 49.

altaris discedat ad abluendos digitos, ipse pariter se versus cornu epistolæ retrahit; conversus ad celebrantem, et tum ei facta reverentia, infundit prius vinum et deinde aquam super indices et pollices celebrantis. Infusis vino et aqua, ac renovata reverentia, se vertit per dextram suam ad acolythum, eique ampullas reddit. Subdiaconus non osculatur ampullas, quia eas non tradit, et oscula tantum præscribuntur, dum traduntur.

331. Si communio in missa solemniter distribuatur, celebrans diligentius sumpto s. Sanguine, calicem deponit super corporale versus cornu evangelii, quem subdiaconus palla cooperit. Tum cum debitis reverentiis accedunt diaconus ad dextram celebrantis, et subdiaconus ad sinistram sinens diaconum ante se transire. Diaconus ad dextram celebrantis constitutus, si pyxis super corporali posita sit, eandem in medium corporalis collocat et aperit; tum omnes genuflectunt et se sistunt ut infra dicitur. Si autem pyxis in tabernaculo sit posita, celebrans et subdiaconus paululum recedentes versus cornu evangelii, ibidem prope altare flectunt utroque genu; et interim diaconus accedens ad medium altaris, debita facta reverentia, tabernaculum aperit, flectit unico genu, erectus collocat pyxidem in medium corporalis, et aperit, atque iterum genuflectit: mox surgente diacono, simul surgunt celebrans et subdiaconus. Tum celebrans in eodem loco, quo genuflexus fuit, versus cornu evangelii constitutus, faciem convertit ad cornu epistolæ, ibique stat junctis manibus, et similiter subdiaconus, qui non dicit confessionem, stat post celebrantem in cornu evangelii; diaconus autem descendit in planum ad cornu epistolæ, ubi versus celebrantem inclinatus, alta voce dicit *Confiteor Deo*, etc. Confessione facta, celebrans cum subdiacono eodem modo stans, dicit *Misereatur et Indulgentiam*: diaconus respondet *Amen*, et manet inclinatus, donec responderit *Amen* post *Misereatur*. Deinde celebrans reversus ad medium altaris, genuflectit, accipit pyxidem, et sacram Communionem de more distribuit.

Diaconus et Subdiaconus, si non communicent, post *Indulgentiam* facta in loco suo cum celebrante genuflexione,

accedunt ad latera celebrantis, diaconus ad dextrum et subdiaconus ad sinistrum; et dum celebrans dicit *Ecce Agnus Dei*, conversi ad ss. Sacramentum, illi profunde se inclinant. Dum celebrans s. Communionem distribuit, subdiaconus concomitatur a sinistris; diaconus autem, facta ss. Sacramento genuflexione, descendit in planum ad cornu epistolæ pro ministranda purificatione, si autem purificationem non ministrat, concomitatur celebrantem a dextris; et si opus sit aut mos fuerit, patenam sub mento communicantium tenet, ut dictum est n. 272, not. 10.

Diaconus et subdiaconus si communicent, ante omnes alios sacram communionem accipiunt; data igitur absolutione, genuflectunt ss. Sacramento in locis suis; deinde accedunt ad secundum gradum ante medium altaris, ubi flectunt utroque genu super suppedaneum capite inclinato tempore, quo Celebrans dicit *Ecce Agnus Dei*. Subdiaconus non debet assumere stolam (1). Sumpta communionem et purificationem ad credentiam, si velint et usus habeat, subdiaconus accedit ad sinistram celebrantis, diaconus autem in cornu epistolæ ministrat alii purificationem, et si usus non habeat, accedit simul cum subdiacono ad celebrantem; et infra distributionem s. Communionis eundem comitantur, diaconus a dextris, et subdiaconus a sinistris.

Finita distributione accedunt ad altare, diaconus a dextris et subdiaconus a sinistris. Celebrans deposita pyxide in medium corporalis, se cum subdiacono retrahit versus cornu evangelii, et uterque flectit utroque genu; interim diaconus ad medium altaris accedens, genuflectit, pyxidem cooperit et reponit in tabernaculum; iterumque genuflectit et tabernaculum claudit: tum surgunt celebrans et subdiaconus; celebrans accedit ad medium altaris, ad ejus sinistram diaconus, et ad dextram subdiaconus, qui statim calicem discooperit, et ministrat celebranti ut alias. Si pyxis sit purificanda, deposita pyxide, omnes genuflectunt, si sacra species super-

(1) S. R. C. 12 Aug. 1854, n. 5208, 19.

sit; deinde celebrans eandem purificat, et diaconus mox accedit ad sinistram et subdiaconus ad dextram celebrantis. Item si sacræ species supersint, et pyxis super altari servetur usque ad finem missæ; deposita pyxide omnes genuflectunt, diaconus pyxidem cooperit, deinde celebrans missam prosequitur, et diaconus accedit ad sinistram et subdiaconus ad dextram celebrantis (1).

Dum diaconus dicit confessionem, duo acolythi extendunt linteum seu velum album, et genuflexi in gradibus altaris hinc inde facie ad se invicem versa, illud tenent ambabus manibus per quatuor angulos ante communicandos, quoad usque completa fuerit communio. In hunc finem casulam celebrantis elevare non convenit.

Titulus XI.

DE COMMUNIONE, ET ORATIONIBUS POST COMMUNIONEM DICENDIS.

Rub. 3. *In Missa solemnī Diaconus defert librum Missalis ad cornu Epistolæ, deinde vadit retro post Celebrantem. Subdiaconus vero vadit ad cornu Evangelii, ubi Calicem mundat, aptat cum purificatorio, Patena et Palla cooperit, plicat Corporale, reponit in bursam, et illam ponit super Calicem coopertum velo, quem collocat in Altari, vel super Credentia ut prius: postea redit ad locum suum retro post Diaconum: qui cum dicit Ite Missa est, cum Celebrante vertit se ad populum: et in*

(1) Vid. n. 272 et seq. Cærem. Ep. lib. 2, c. 29 et 30; Gavantus p. 2, tit. 10, rub. 9; Merati ibidem n. 51 et seq.; Cavalieri t. 4, dec. 4; Vinitor p. 4, tit. 3.

Quadragesima dicto per Celebrantem Oremus, Diaconus in cornu Epistolæ vertens se ad populum, junctis manibus dicit ut supra Humiliate etc. quo dicto vertit se versus Altare a tergo Celebrantis, et Celebrans dicit Orationem super populum.

332. *Celebrans sumpta ablutione digitorum, et calice leviter vel non exterso, eundem in medio corporalis positum relinquit a subdiacono ulterius extergendum et vestiendum, et vadit ad cornu epistolæ, ibique legit communionem; deinde cantat Dominus vobiscum et orationes ut in missa privata. In feriis quadragesimæ, in quibus cantanda est oratio super populum, cantato Oremus ante hanc orationem, manibus junctis quiescit, donec diaconus Humiliate etc. cantaverit, quo cantato orationem incipit. Cantato Dominus vobiscum post orationes, non cantat Ite missa est, nec Benedicamus Domino, nec Requiescant in pace, sed audit diaconum illa cantantem; neque etiam secreto dicit Ite missa est aut Humiliate, quia hæc solum ad populum dicuntur, qui vocem secretam non audit, sed conversus ad altare dicit voce submissa Benedicamus Domino et Requiescant, quia sunt preces ad Deum (1). Dum cantandum est Ite missa est, non prius se convertit ad altare, quam diaconus cantum absolverit (2), nec incipit orationem Placeat, antequam diaconus cantaverit Ite missa est aut Benedicamus Domino.*

Diaconus, dum celebrans sumit ablutionem digitorum, accipit utraque manu missale cum cussino seu pulpito, illudque defert ad cornu epistolæ, incedens inter celebrantem et subdiaconum, et in medio altaris debitam reverentiam faciens. Translato missali, si planeta plicata utatur, pergat ad credentiam, ubi deposita latiori stola, resumit planetam plicatam, et deinde accedit ad altare in cornu epistolæ. In cornu

(1) S. R. C. 7 Sept. 1816, n. 4376-4526, 36.

(2) Cærem. Ep. l. 2, c. 8, n. 78.